

»DUGA« HRVATSKA – MORSKA OBALA, OTOCI I OSTALI ELEMENTI OBALNE RAZVEDENOSTI U RANOSREDNJOVJEKOVNIM HRVATSKIM ISPRAVAMA

»LONG« CROATIA – SEACOAST, ISLANDS AND OTHER ELEMENTS OF JAGGED COASTAL LINE IN EARLY MEDIEVAL CROATIAN DOCUMENTS

Marin Knezović

Hrastin prilaz 2

HR-10000 Zagreb

marin.knezovic@zg.t-com.hr

Primljeno: 26. 5. 2012.

Prihvaćeno: 7. 10. 2012.

Rad ima dvije pozitivne recenzije

Izvorni znanstveni rad

Original scientific paper

UDK / UDC 930.2:556 (497.5-3) 10 Jadran

Sažetak

Autor analizira podatke o morskoj obali iz hrvatskih ranosrednjovjekovnih isprava. Analizira se učestalost i kontekst njihova pojavljivanje uzimajući u obzir ostale podatke o okolišu koji se spominju u ispravama kao i njihovo pojavljivanje u vremenu i prostoru. Podaci se uklapaju u dosadašnje spoznaje o sredozemnim obalama, a u sklopu njih i hrvatskoj obali. Posebnu je pozornost autor posvetio otocima.

Gljučne riječi: morska obala, rani srednji vijek, otoci, Sredozemlje

Key words: seashore, the early Middle Ages, the islands, Mediterranean

Utjecajem krajolika na ljude i društvo ranosrednjovjekovne Hrvatske bavio sam se već u jednom od članaka koji je objavio ovaj časopis.¹ U ovom pak radu posebnu ću pozornost posvetiti samo jednom obilježju krajolika ranosrednjovjekovne Hrvatske, a to je njena vrlo razvedena morska obala.

Rad je nastao na temelju stručne literature kao i analize ranosrednjovjekovnih hrvatskih isprava. Uz kratak prikaz obilježja sredozemne i hrvatske obale (posebno otoka), analizirao sam pojmove vezane za razvedenost obale koji se spominju u ispravama kao i pojmove koji se vežu uz njih same.

Pri tome sam stavio na stranu formalna i sadržajna osporavanja ovih dokumenata svjestan svih rizika koja takav pristup sa sobom nosi.²

a) Sredozemlje i hrvatska obala

Na Sredozemlju morska je obala uvijek tu negdje u blizini. Cijela sredozemna civilizacija temelji se na trgovini među obalnim područjima.³ Tim prije jer je plovidba u ranom srednjem vijeku prvenstveno podrazumijevala plovidbu uz obalu.⁴ Sama pak obala nije nešto stalno. Ona se povlači

¹ Marin Knezović, »Planine, brda i brežuljci u ranosrednjovjekovnim hrvatskim ispravama«, *Ekonomska i ekohistorija, Časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša*, br. 6, Zagreb – Samobor, 2010., 27 – 35.

² O tome sam više pisao u prvom članku o okolišu ranosrednjovjekovne Hrvatske koji je objavio ovaj časopis. Marin Knezović, »Voda u hrvatskim ranosrednjovjekovnim ispravama«, *Ekonomska i ekohistorija, Časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša*, br. 3, Zagreb – Samobor, 2007., 35 – 36.

³ J. R. McNeill, *The mountains of the mediterranean world*, Cambridge UK, 1992. (dalje McNeill, *The mountains*), 68.

⁴ Plovidba uz obalu pruža sigurnost, olakšava navigaciju i pruža stalno prilike za trgovinu. Fernand Braudel, *Sredozemlje i sredozemni svijet u doba Filipa II, 1. svezak*, Zagreb 1997. (dalje Braudel, *Sredozemlje i sredozemni svijet*), 111, 113.

pred morem ali i se i širi na njegov račun stalno mijenjajući svoj oblik.⁵ Pri isticanju nestalnosti obalnih oblika ipak se ne smije pretjerivati jer oni često pokazuju i iznenađujuću postojanost.⁶ Ipak, uzeći u obzir zadnjih dvije tisuće godina, hrvatska obala uglavnom tone, a što se prvenstveno odnosi na područje Zadra i okolice kojim se ovaj članak posebno bavi.⁷

Obala primorske Hrvatske ima vrlo važnu prometnu i društvenu ulogu.⁸ To nije ništa novo. Takvo je stanje bilo još u antici kada jadranska obala usmjerava glavne komunikacijske pravce, a nastavilo se to i u ranom srednjem vijeku.⁹ To je dovelo do toga da i u ovom razdoblju obala i gradovi uz nju predstavljaju područje na kojem se koncentriraju najveći gospodarski potencijal.¹⁰ Obalni pojas, premda stiješnjen ispod Dinarida, usprkos svojoj skučenosti prednjači svojim razvojem u srednjem vijeku.¹¹ Ta skučenost uz dugu obalu vjerojatno je navela Gottschalka da nazove Dalmaciju vrlo »dugim« područjem.¹²

Hrvatska je obala izrazito razvijena i kao takva osigurava zaštitu i od bure i od juga.¹³ Time pomorcima pruža veću sigurnost ali i stvara idealne uvjete za brze gusarske napade.¹⁴ Hrvatska je obala privlačna za plovidbu i zbog niza vidljivih prirodnih orijentira. Na drugoj strani upravo ti brojni otočići i grebeni za nevremena povećavaju i mogućnost brodoloma. Takve, ipak samo prolazne opasnosti koje pruža hrvatska obala daleko, nadoknađuje njezin izniman strateški položaj i u europskim razmjerima.¹⁵ Razvedenost obale pogoduje brzom razvoju gradskih središta koja se nalaze na njoj i u njezinoj blizini (poput Zadra i Nina).¹⁶ Tako nastajanje Biograda treba povezati s potrebom kontrole nad Pašmanskim kanalom. Razmještaj po važnim strateškim točkama uz obalu

⁵ More stalno erodira obalu. Isto tako na smanjenje obale može utjecati i otapanje ledenih masa daleko na sjeveru i s njim povezano dizanje morske razine kao i plimni valovi uzrokovani potresima. Na drugoj strani kopno se širi na račun mora uz pomoć riječnih nanosa, pomicanjem geoloških ploča, erupcijama vulkana i sl. Colin Renfrew, Paul Bahna, *Archeology - theories, methods and practice*, London 2000., (dalje Renfrew, Bahna, *Archeology*), 229, 230, 233.

⁶ Promjene razine obale ipak nisu uvijek drastične pa tako i danas brojne srednjovjekovne solane i dalje djeluju na istim lokacijama kao i u srednjem vijeku. Robert Delort, François Walter, *Povijest europskog okoliša*, Zagreb 2002. (dalje Delort, Walter, *Povijest*), 117.

⁷ Obala s početka naše ere na području Kvarnera je oko 1 – 1,5 metara ispod današnje obale. Stara antička obala na području Zadra i Šibenika nalazi se najmanje 1,5 m ispod današnje razine mora. Na svim dijelovima hrvatske obale taj proces »spuštanja« obale nije bio jednak niti je jednako trajao. Posebno je slabo izražena na području Dubrovnika. Sanja Favre, Eric Fouache, Vladimir Kovačić, Smiljan Gluščević: »Geomorphological and archaeological indicators of Croatian shoreline evolution over the last two thousand years«, *Geo Acta. Special Publication*, 3, 2010 (dalje Favre, Fouache, Kovačić, Gluščević: »Geomorphological and archaeological indicators«), str. 132.

⁸ *Južno hrvatsko primorje*, Zagreb 1974., (dalje *Južno hrvatsko primorje*), 86.

⁹ Ivo Rendić Miočević, *U potrazi za hrvatskom kolijevkom*, Split 2003. (dalje Rendić Miočević, *U potrazi*), 95; Ivo Goldstein, *Bizant na Jadrani*, Zagreb 1992. (dalje Goldstein, *Bizant na Jadrani*), 166.

¹⁰ Neven Budak, *Prva stoljeća Hrvatske*, Zagreb, 1994. (dalje Budak, *Prva stoljeća*), 152.

¹¹ Tomislav Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje*, Zagreb 1997. (dalje Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje*), 143.

¹² ...longissimam revera regionem. Lovre Katić, »Saksonac Gottschalk na dvoru kneza Trpimira«, *Bogoslovna smotra*, Zagreb 1932. (Katić, »Saksonac Gottschalk«), 25.

¹³ Ovakav obala kakvu danas poznajemo nastala je relativno skoro potapanjem kraških oblika. Damir Magaš, *Osnove geografije Hrvatske*, Zadar, 1998. (dalje Magaš, *Osnove geografije*), 68, 71, 83.

¹⁴ John Wilkes, *Iliri*, Split, 2001. (dalje Wilkes, *Iliri*), 238.

¹⁵ Istočna obala Jadrana je najbrža plovidbena veza između Srednje Europe, Orijenta, Grčke, Južne Italije i drugih dijelova Sredozemlja. Zdenko Brusić, »Uspostava hrvatske kontrole nad plovnom putem uz istočnu obalu Jadrana«, *Starohrvatska spomenička baština, Rađanje prvog hrvatskog kulturnog pejzaža*, Zagreb 1996. (dalje Brusić, »Uspostava hrvatske kontrole«), 148.

¹⁶ Tako Zadru njegov poluotočni smještaj i sigurnost koju plovidbi pružaju kanali među obližnjim otocima omogućuju da u ranom srednjem vijeku postane središte Dalmacije. Magaš, *Osnove geografije*, 23. Veliki i zaštićeni zaljev omogućio je stvaranje velike luke u Ninu. Eduard Peričić, »Nin u doba hrvatskih narodnih vladara i njegova statutarna autonomija«, *Radovi instituta JAZU u Zadru*, sv. XVI - XVII (dalje Peričić, »Nin u doba hrvatskih narodnih vladara«), 114.

karakteristika je i ranih benediktinskih samostana.¹⁷ Druga obilježja obale, koja olakšavaju obranu ili prehranu, također utječu na stvaranje naselja koja rado nastaju na spoju mora i obale.¹⁸

b) Otoki

Osobito važan činitelj razvedenosti hrvatske obale predstavljaju otoci.¹⁹ Resursi sredozemnih otoka često su jako oskudni ali su oni istovremeno neizbježna pristaništa, a i njihove vode su mirnije od okolnog mora. Okruženost morem na otocima dovodi ponekad i do vrlo osebujnog razvoja flore i faune koji ih odvaja od kopna i susjednih otoka.²⁰ Otoki su utočišta mira koja privlače od davnina kršćanske pustinjake.²¹

Veliki otočni pojas naglašava primorsku prirodu južne Hrvatske. Ovi se, s izuzetkom središnjem Dalmacije, uglavnom pružaju uzdužno s kopnom.²² Oni omogućavaju stvaranje efikasnog sustava kontrole nad plovidbenim putovima, predstavljaju i sklonište stanovništvu izbjeglom s kopna, a i izvor su kvalitetnog građevnog kamena.²³ Otoki su ipak u pravilu puno siromašniji od kopna plodnim zemljištem i vodom pa ih to, osim u slučajevima ratne opasnosti, čini manje atraktivnima za naseljavanje.²⁴

Osobito su pogodni za naseljavanje mali otoci u neposrednoj blizini kopna koji su dovoljno blizu njegovim resursima, a s druge strane pružaju puno veću sigurnost nego naselje na kopnu. Tu činjenicu koristi izbjeglo romansko stanovništvo kako pokazuje primjer Trogira i Dubrovnika.²⁵ Ovakvo korištenje otoka u blizini kopna privuklo je i pridošle Hrvate (Nin, Gospin otok u Solinu) koji su možda takav običaj naseljavanja prenijeli još iz pradomovine.²⁶

c) Elementi obalne razvedenosti u ispravama

Podaci o obali i elementima njezine razvedenosti (uvale, otoci, poluotoci) pojavljuju se u 14, 58% svih isprava koje donose podatke o okolišu. Među ispravama koje donose podatke o neživom okolišu taj udio iznosi 31, 46%. Dakle, radi se o dijelovima okoliša koji se razmjerno često spominju. To potvrđuju vezanosti podataka o okolišu iz hrvatskih ranosrednjovjekovnih isprava prvenstveno za priobalje koje je i najrazvijeniji dio ranosrednjovjekovne Hrvatske.

Ovako izgleda podjela isprava s podacima o obali po regijama:

Tabela 1

Kvarner	Sjeverna Dalmacija	Srednja Dalmacija	Južna Dalmacija
7, 41%	55, 56%	29, 62%	7, 41%

¹⁷ Benediktinski samostani su vjerojatno imali i ekonomsku korist od brodova koji su pristajali u njihovoj blizini. Brusić, »Uspostava hrvatske kontrole«, 149.

¹⁸ Tako Konstantin Porfirogenet posebno naglašava da je Dubrovnik sagrađen na strmjoj litici. J. Šidak, *Historijska čitanka za hrvatsku povijest* (dalje Šidak, *Historijska čitanka*), 7; Petar Crni za utemeljenje samostana sv. Petra u Selu bira lijepu i plodnu uvalu. V. Novak, P. Skok; *Supetarski kartular*, Zagreb 1952. (dalje Novak, Skok, *Supetarski kartular*), 11.

¹⁹ Mate Matas, *Geografski pristup okolišu*, Petrinja 2001., (dalje Matas, *Geografski pristup*) 117.

²⁰ Braudel, *Sredozemlje i sredozemni svijet*, 155, 157, 158.

²¹ Jacques Le Goff, *Srednjovjekovni imaginarij*, Zagreb 1993. (dalje Le Goff, *Srednjovjekovni imaginarij*), 78.

²² U sjeverozapadnom dijelu Dalmacije otoci su brojniji i manji, izduženi i pružaju se uzdužno s kopnom. Južni otoci su veći i pružaju se u smjeru istok - zapad. Na dubrovačkom području ponovo se pružaju uzdužno s kopnom. *Južno hrvatsko primorje*, 10.

²³ Mate Suić, *Antički grad na istočnom Jadranu*, Zagreb 2003. (dalje Suić, *Antički grad*), 22, 23.

²⁴ O tome svjedoči i Toma Arhiđakon kada spominje da su pred Slavenima na otoke izbjegli Salonitanci patili zbog loše zemlje i oskudice vode. Toma Arhiđakon, *Kronika*, Split 1977. (dalje Toma Arhiđakon, *Kronika*), 37.

²⁵ Mirko Marković, *Descriptio Croatiae, Hrvatske zemlje na geografskim kartama od najstarijih vremena do pojave prvih topografskih karata*, Zagreb 1993. (Marković, *Descriptio Croatiae*), 47, 54.

²⁶ Nin leži posred luke na malom otočiću. F. Bulić, L. Katić, *Stopama hrvatskih narodnih vladara*, Split 2000. (Bulić, Katić, *Stopama*), 7. Dyggve pretpostavlja da je Gospin otok na ušću Jadrana u more prvotno središte hrvatskih knezova jer predstavlja prirodnu »utvrdu« kakvu su mogli poznavati Hrvati u svojoj pradomovini. Ejnar Dyggve, *Izabrani spisi*, Split 1989. (dalje Dyggve, *Izabrani spisi*), 163.

Izrazita je koncentracija podataka o obali i njezinom reljefu na području sjeverne Dalmacije. To treba povezati i s obilježjima obale u toj regiji. Ona je vrlo razvedena i s brojnim otocima koji se pružaju uzdužno s obalom. Na zadarskom se području nalazi čak četvrtina svih jadranskih otoka i otočića i oni ujedno čine i najkompaktniju i najbrojniju skupinu otoka na cijelom Jadranu. Ovi su »otvoreni« prema kopnu, to jest njihove strane okrenute prema kopnu blažeg su reljefa i bogatije vodom. To se posebno odnosi na otoke Ugljan i Pašman koji su blizu kopnu i imaju i znatnije obradive površine.²⁷ Tako se potonji i posjedi na njemu posebno često spominju. To je i dio obale koji je osobito sklon promjenama oblika.²⁸ Vjerojatno je to dio hrvatske obale koji se najviše promijenio od ranog srednjeg vijeka do danas.

Ovako izgleda podjela isprava s podacima o obali u vremenu:

Tabela 2

IX. stoljeće	X. stoljeće	XI. stoljeće
	7,4%	92,6%

Isprave koje sadrže pojmove o obali koncentrirani su u 11. stoljeće, točnije u njegovu drugu polovicu (85, 19%).

Ovako izgleda tabela pojmova vezanih uz obalu:

Tabela 3

POJMOVI	BROJ ISPRAVA
obala općenito	8
uvala	13
otok	15
poluotok	1

Prema tome najviše se spominje pojam otok što je s obzirom na brojnost otoka i njihovu blizinu kopnu (posebno na zadarskom području) i razumljivo. Postoje indicije i radovi koji smatraju da je uloga posjeda na otocima bila i još veća i važnija nego što se na prvi pogled može zaključiti iz isprava.²⁹ Poslije toga najviše se spominje uvala no pri tome treba imati na umu problem razlikovanja pojmova uvala i dolina u dokumentima.

Sljedeći se pojmovi iz neživa svijeta zajedno javljaju s elementima obalnog reljefa.

²⁷ Južno hrvatsko primorje, 10, 11, 98, 99, 102; Josip Basioli, »Trgovina i raspodjela ribe u Dalmaciji u prošlosti«, *Adriatica maritima Instituta JAZU u Zadru*, sv. 1., Zadar 1974. (dalje Basioli, »Trgovina i raspodjela ribe«), 288; Filip Amos - Rube, »Kretanje broja stanovništva zadarskih otoka«, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. IV. - V., Zagreb 1958./59. (dalje Amos - Rube, »Kretanje broja stanovništva«), 279.

²⁸ Favre, Fouache, Kovačić, Gluščević; »Geomorphological and archaeological indicators«, str. 128 – 129.

²⁹ Nada Klaić ističe važnost i brojnost samostanskih posjeda na zadarskim otocima i po njoj tamo se nalazi i glavnina njihovih posjeda. Nada Klaić, Ivo Petricioli, *Zadar u srednjem vijeku do 1409.*, Zadar 1976. (dalje Klaić, Petricioli, *Zadar u srednjem vijeku*) 380; Vesna Jakić Cestarić smatra da veliki dio posjeda samostana sv. Ivana Rogovskog koji se obično smješta u okolici Biograda zapravo treba smjestiti na otok Pašman. Vesna Jakić Cestarić, »Pašmanski posjedi samostana sv. Ivana krajem XI. stoljeća i njegova nastavljača samostana sv. Kuzme i Damjana početkom XIII. stoljeća«, *Radovi Zavoda JAZU u Zadru*, sv. 29/30, Zagreb 1983. (dalje Jakić Cestarić, »Pašmanski posjedi«), 22 - 24.

Tabela 4

POJMOVI	BROJ ISPRAVA	POJMOVI	BROJ ISPRAVA
more	6	mlin	2
planina (brdo)	6	bunar	2
dolina	4	brežuljak	2
riblja pošta	3	bujica	2
stijena (kamen)	3	potok	1
solište	2	jezero	1
voda	2	izvor	1
rijeka	2		

Često se spominje more premda je jasno da kada se spominje obala i elementi njezina reljefa njegova se prisutnost implicitno podrazumijeva. Velik je broj pojmova vezan uz slatku vodu.³⁰ Kombinacija blizine obale koja podrazumijeva mogućnost brzog i jeftinog transporta i slatke vode čini se predstavlja osobito privlačnu lokaciju. Brojni su i pojmovi vezani uz različite uzvisine.

Tabela pojmova iz biljnog svijeta koji se spominju zajedno s obalom izgleda ovako:

Tabela 5

POJMOVI	BROJ ISPRAVA
zemlja (polje)	15
vinograd	4
šuma	1
pašnjak (livada)	1
maslina	1
jasen	1

Obala je prvenstveno područje uz koje se pojavljuju obradive površine dok su pašnjaci rijetki. Uz obalu i u njezinoj blizini je isto tako malo šume i drveća. Šume, pašnjaci i livade se i ne spominju uz kopnene elemente razvedenosti obale, nego samo na otoku Žirju.³¹

Od pojmova vezanih za životinjski svijet zajedno s obalom se spominju oni vezani za ovce (u dvije isprave), goveda (u dvije isprave) i ribe.

Obala i otoci su privlačne lokacije za podizanje sakralnih objekata. Tako Pincije podiže crkvu u blizini morske obale.³² Crkva koja se spominje u ispravi o osnutku samostana benediktinki u Trogiru također se nalazi blizu obale.³³ Još više se crkve vole podizati po otocima na kojima je obala uvijek negdje blizu. Tako je kapela sv. Ivana podignuta na Dugom otoku.³⁴ Na otoku Pašmanu biskup Prestancije i prior Majo podižu crkvu u čast arkanđela Mihovila.³⁵ Dubrovački nadbiskup Vitalis i knez Lampredije osnivaju samostan sv. Bendikta na otoku Lokrumu.³⁶ Za gradnju sakralnih

³⁰ Marin Knezović: »Voda u hrvatskim ranosrednjovjekovnim ispravama«, *Ekonomska i ekohistorija, Časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša*, br. 3, Zagreb – Samobor, 2007., str.41

³¹ M. Kostrenčić, J. Stipišić, M. Šamšalović, *Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, sv. 1, Zagreb, 1967. (dalje *Diplomatički zbornik I*) br. 64, str. 90.

³² ...fecium aedificare domum dei... prope litus maris... *Diplomatički zbornik I*, br. 35, str. 51.

³³ ...insuper et litus iuxta eandem ecclesiam... concessimus. *Diplomatički zbornik I*, br. 70, str. 99.

³⁴ *Diplomatički zbornik I*, br. 71, str. 100.

³⁵ ....in insula, in loco... nunc vero Postimana nominatur, in quo loco Prestancius episcopus una cum Maio fratre suo, priore, edificaverunt ecclesiam ad honorem beati archangeli Michaelis... *Diplomatički zbornik I*, br. 79, str. 108.

³⁶ *Diplomatički zbornik I*, br. 45, str. 63

objekata blizu obale razlozi su mogli biti i u njihovoj gospodarskoj pa i obrambenoj ulozi. Ne smijemo zanemariti ni ljepotu okolnog krajolika koja daje sakralnim objektima na reprezentativnosti. U slučaju otoka važnost su mogle imati i, već spomenute, pustinjačke tradicije.

d) Otoki u ispravama

Kakve resurse su mogli ponuditi otoci svjedoči darovnica Petra Krešimira IV kojom otok Žirje poklanja samostanu sv. Ivana kod Biograda. Na Žirju se tako spominju obradivo i neobradivo zemljište, šume, područja šumske ispaše (saltus), pašnjaci kako po brdima tako i u dolinama, »suhe« i »zelene« livade, bunari i izvori.³⁷

Osobito su naglašeni tako na Žirju ona obilježja koja ga čine pogodnim za stočarstvo. O otocima kao o područjima koja su prvenstveno namijenjena za stočarstvo svjedoči i darovnica Paške općine samostana sv. Petra na Iloviku samostanu sv. Mihovila na Susku. Na Iloviku se doduše spominju dva polja ali i tri orača vola, 18 komada »tegleće stoke«, 14 krava i 206 ovaca.³⁸

Uz otoke na moru privlačni su bili i riječni otoci. Posebno se to odnosi na one u donjem toku rijeke Jadro. Pincije tako dariva crkvu sv. Mihovila u Solinu i otokom na rijeci.³⁹

Na otocima su i brojne uvale. Oni su od izuzetne važnosti i kao područja bogata ribom. Zadrski plemići tako poklanjaju samostanu sv. Krševana ribarske pošte u zaljevu sv. Viktora na Dugom otoku, prava na koje redovnici odlučno brane.⁴⁰ Kada se osniva samostan sv. Petra na Rabu on dobiva i isključivo pravo ribarenja u nizu uvala.⁴¹

Sredozemne su društva u prvom redu društva obale. Ovo vrijedi i za hrvatsku obalu i društva koje su se razvijale na njoj. Tu se malo što promijenilo od antike do srednjeg vijeka.

Hrvatska se morska obala ističe svojom razvedenošću koja stanovništvu uz nju pruža niz prednosti. Tu se plodne površine obrađuju s osobitim marom, nastaju napredni gradovi, razvija pomorstvo itd. Posebno su brojni otoci koji, ako su osobito blizu kopna, predstavljaju i privlačno područje za naseljavanje. Uslijed, u prosjeku, manje količine obradive zemlje privlačni su za stočarstvo, ali oko njih se nalaze i područja bogata ribom.

Razvedenost hrvatske obale dolazi do izražaja i u ranosrednjovjekovnim ispravama. Tu se elementi obalne razvedenosti spominju prilično često. Ti pojmovi najčešće su vezani za otoke i uvale sjeverne Dalmacije. Pojmovi vezani za slatku vodu spominju se razmjerno često s pojmovima vezanim za razvedenost obale. Uz obalu su osobito česte sakralne građevine. Posebnu pak vrijednost obali daju lovišta ribe.

LITERATURA

Filip Amos - Rube, »Kretanje broja stanovništva zadarskih otoka«, *Radovi Instituta JAZU u Zadru*, sv. IV. - V., Zagreb 1958./59.

Toma Arhiđakon, *Kronika*, Split 1977.

Josip Basioli, »Trgovina i raspodjela ribe u Dalmaciji u prošlosti«, *Adriatica maritima Instituta JAZU u Zadru*, sv. 1., Zadar 1974.

Fernand Braudel, *Sredozemlje i sredozemni svijet u doba Filipa II, 1. svezak*, Zagreb 1997.

³⁷ ...cum terris arabilibus sive non, silvis, saltibus, puteis, fontibus, pascuis in valle aut montibus, pratis siccis aut virentibus... *Diplomatički zbornik I*, br. 64, 90.

³⁸ ...donamus nostrum monasterium sancti Petri de Neumis insulis... cum suis utrisque insulis Neumis... et tribus aratris bovum et duabus campanis et CCVI ovibus et XVIII iumentis ac quinquaginta vachis. *Diplomatički zbornik I*, br. 92, str. 125.

³⁹ ...dedimus duos molendinos,... hos dedimus ecclesiae sancti Michaelis et cum insula... *Diplomatički zbornik I*, br. 35, str. 52.

⁴⁰ vendite piscationes:... in valle maiori sancti Victoris. *Diplomatički zbornik I*, br. 34, str. 50; ...vendite piscationes:... altera in Tilago in valle Malora sancti Victoris... *Diplomatički zbornik I*, br. 132, str. 168.

⁴¹ Et valles, que sunt apud sanctum Ciprianum, et alie que sunt apud sanctum Petrum, ...ut nullus sine vestre licentia eas piscari audeat,... *Diplomatički zbornik I*, br. 63, str. 86.

- Neven Budak, *Prva stoljeća Hrvatske*, Zagreb, 1994.
- Zdenko Brusić, »Uspostava hrvatske kontrole nad plovnim putem uz istočnu obalu Jadrana«, *Starohrvatska spomenička baština, Rađanje prvog hrvatskog kulturnog pejzaža*, Zagreb 1996.
- F. Bulić, L. Katić, *Stopama hrvatskih narodnih vladara*, Split 2000.
- Robert Delort, François Walter, *Povijest europskog okoliša*, Zagreb 2002.
- Ejnar Dyggve, *Izabrani spisi*, Split 1989.
- Sanja Favre, Eric Fouache, Vladimir Kovačić, Smiljan Gluščević: »Geomorphological and archaeological indicators of Croatian shoreline evolution over the last two thousand years«, *Geo Acta. Special Publication*, 3, 2010.
- Ivo Goldstein, *Bizant na Jadranu*, Zagreb 1992.
- Vesna Jakić Cestarić, »Pašmanski posjedi samostana sv. Ivana krajem XI. stoljeća i njegova nastavljača samostana sv. Kuzme i Damjana početkom XIII. stoljeća », *Radovi Zavoda JAZU u Zadru*, sv. 29/30, Zagreb 1983.
- Južno hrvatsko primorje, Zagreb 1974.
- Lovre Katić, »Saksonac Gottschalk na dvoru kneza Trpimira«, *Bogoslovska smotra*, Zagreb 1932.
- Nada Klaić, Ivo Petricioli, *Zadar u srednjem vijeku do 1409.*, Zadar 1976.
- Marin Knezović, »Planine, brda i brežuljci u ranosrednjovjekovnim hrvatskim ispravama«, *Ekonomska i ekohistorija, Časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša*, br. 6, Zagreb – Samobor, 2010.
- Marin Knezović, »Voda u hrvatskim ranosrednjovjekovnim ispravama«, *Ekonomska i ekohistorija, Časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša*, br.3, Zagreb – Samobor, 2007.
- M. Kostrenčić, J. Stipišić, M. Šamšalović, *Diplomatički zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije*, sv. 1, Zagreb, 1967.
- Jacques Le Goff, *Srednjovjekovni imaginarij*, Zagreb 1993.
- Damir Magaš, *Osnove geografije Hrvatske*, Zadar, 1998.
- Mirko Marković, *Descriptio Croatiae, Hrvatske zemlje na geografskim kartama od najstarijih vremena do pojave prvih topografskih karata*, Zagreb 1993.
- Mate Matas, *Geografski pristup okolišu*, Petrinja 2001.
- J. R. McNeill, *The mountains of the mediterranean world*, Cambridge UK, 1992.
- V. Novak, P. Skok; *Supetarski kartular*, Zagreb 1952.
- Eduard Peričić, »Nin u doba hrvatskih narodnih vladara i njegova statutarna autonomija«, *Radovi instituta JAZU u Zadru*, sv. XVI - XVII
- Tomislav Raukar, *Hrvatsko srednjovjekovlje*, Zagreb 1997.
- Ivo Rendić Miočević, *U potrazi za hrvatskom kolijevkom*, Split 2003.
- Colin Renfrew, Paul Bahna, *Archeology - theories, methods and practice*, London 2000.
- Mate Suić, *Antički grad na istočnom Jadranu*, Zagreb 2003.
- J. Šidak, *Historijska čitanka za hrvatsku povijest*
- John Wilkes, *Iliri*, Split, 2001.

SUMMARY

Indentedness the Croatian coast is coming to the fore in the early medieval documents. There are elements of the coast indentedness mentioned quite often. These are usually associated with islands and bays of northern Dalmatia. The terms related to freshwater are mentioned fairly often with terms related to the developed coastline. Along the coast are particularly frequent religious buildings. Fishing grounds are especially important parts of the coastal area.

Ekonomska i ekohistorija
Economic- and Ecohistory

Časopis za gospodarsku povijest i povijest okoliša

Journal for Economic History and Environmental History

Volumen VIII. / Broj 8
Zagreb - Samobor 2012.
ISSN 1845-5867
UDK 33 + 9 + 504.3

Nakladnici / Publishers:

Društvo za hrvatsku ekonomsku povijest i ekohistoriju
Society for Croatian Economic History and Environmental History
Ivana Lučića 3, HR - 10000 Zagreb
tel.: +385/1/61-20-148, fax: +385/1/61-56-879
sites.google.com/site/ekoekohist/

Izdavačka kuća Meridijani
p.p. 132, 10430 Samobor
tel.: 01/33-62-367, faks: 01/33-60-321
e-mail: meridijani@meridijani.com
www.meridijani.com

Sunakladnici / Co-publishers:

Međunarodni istraživački projekti: »Triplex Confinium - Hrvatska višegraničja u euromediterranskom kontekstu« (voditelj prof. dr. sc. Drago Roksandić) i Triplex Confinium - »Hrvatska riječna višegraničja« (voditeljica: doc. dr. Nataša Štefanec) Zavoda za hrvatsku povijest Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu

Urednici / Editors-in-chief:

Hrvoje Petrić, Drago Roksandić

Uredništvo / Editorial Staff:

Dragutin Feletar, Željko Holjevac, Mira Kolar-Dimitrijević, Dubravka Mlinarić, Nenad Moačanin, Hrvoje Petrić, Drago Roksandić, Mirela Slukan Altić, Ivica Šute

Međunarodno uredničko vijeće / International Editorial Board:

Drago Roksandić - predsjednik (*Zagreb*), Daniel Barić (*Le Havre-Pariz, Francuska*), Slaven Bertoša (*Pula*), Zrinka Blažević (*Zagreb*), Tatjana Buklijaš (*Cambridge, UK*), Goran Đurđević (*Zadar*), Boris Golec (*Ljubljana, Slovenija*), Hrvoje Gračanin (*Zagreb*), Paul Hirt (*Tempe, SAD*), Andrej Hozjan (*Maribor, Slovenija*), Halil Inalcik (*Ankara, Turska*), Egidio Ivetic (*Padova, Italija*), Silvije Jerčinović (*Križevci*), Karl Kaser (*Graz, Austrija*), Isao Koshimura (*Tokio, Japan*), Marino Manin (*Zagreb*), Christof Mauch (*München, Njemačka*), Kristina Milković (*Zagreb*), Ivan Mirnik (*Zagreb*), Mirjana Morosini Dominick (*Washington D.C., SAD*), Géza Pálffy (*Budimpešta, Mađarska*), Daniel Patafta (*Zagreb*), Hrvoje Petrić (*Zagreb*), Lajos Rácz (*Szeged, Mađarska*), Gordan Ravančić (*Zagreb*), Marko Šarić (*Zagreb*), Mladen Tomorad (*Zagreb*), Jaroslav Vencalek (*Ostrava, Češka*), Milan Vrbanus (*Slavonski Brod, Zagreb*), Frank Zelko (*Burlington, VT, SAD*), Zlata Živaković Kerže (*Osijek*)

Prijelom / Layout:

Saša Bogadi

Za nakladnike / Journal directors:

Petra Somek, Hrvoje Petrić

ISSN:

1845-5867

Tisak i prijelom/ Layout and print by:

Bogadigrafika, Koprivnica 2012.

Adresa uredništva / Mailing adresss:

Hrvoje Petrić (urednik)
Odsjek za povijest, Filozofski fakultet
Ivana Lučića 3, HR-10000 Zagreb
e-mail: h.petric@ffzg.hr
ili Vinka Vošickog 5, HR-48000 Koprivnica

Tiskano uz potporu Ministarstva znanosti, obrazovanja i športa RH i Koprivničko-križevačke županije i Gradskog ureda za obrazovanje, kulturu i šport Zagreb

Na naslovnici / Cover:

Morfološke promjene ušća Mure (Goran Šafarek)

 Meridijani
IZDAVAČKA KUĆA

Izdano u Hrvatskoj, za nakladnika Petra Somek